

Ghilsan Lafont
EUHARISTIJA. HRANA I RIJEČ

TREĆE POGLAVLJE

EUHARISTIJA

Može nam se učiniti pretjerano smatrati euharistiju nekom vrstom “blagdana čovječanstva”. Međutim, nije li euharistija uzbiljenje živog sjećanja, kao zaloga čitave povijesti, na onaj temeljni Događaj, koji se odnosi na sav ljudski život u kojem se želi odraziti? U nastavku nećemo dokazivati tu tvrdnju – jer je to uostalom nemoguće – nego ćemo ukazati da je euharistija odgovor na posljednja pitanja smisla, odgovor dostojan povjerenja. U prethodnim smo poglavljima vidjeli kako ta dimenzija izranja iz najuobičajenih ljudskih čina kao što su blagovanje i govor.

Kršćanska euharistija je prvotni i konačni govor koji podsjeća na iskon, razvoj i konac svakog čovjeka, čovječanstva i svijeta. To je govor prepun zahvale. To je govor koji može biti upućen samo Bogu. I u blagdanskom blagovanju sjećanje i zaziv isprepliću se zahvaćajući čitavog čovjeka, dosežući čak i njegovo tijelo. Da bi smo to razumjeli, da bismo obratili pozornost na prinos darova i na euharistijsko blagovanje uz kojega su te riječi vezane, predlaže nam se razmatranje i tumačenje jednog od tekstova bez premca nazvanog “euharistijska molitva”. Kroz njega će ono o čemu smo razmišljali u prethodnim poglavljima doći do svojega ispunjenja.¹ Ovo ćemo poglavlje po-

¹ Na ovom mjestu se postavlja pitanje metode, budući da se radi o *tekstu* bilo da je on profanog, biblijskog ili liturgijskog podrijetla. Priklanjam se radije književ-

tom zaključiti hermeneutičkim tumačenjem razine euharistijskoga govora.

Opći pregled

Invokacija

Kad promatramo euharistijsko slavlje bez predrasudnih stavova, postaje nam jasno da se ono događa u znaku invokacije, zaziva, u duhu nanovo prepoznatog sinovstva, u govoru prepunom ljubavi u ime "Oca". U tom trenutku postajemo ponovno svjesni da smo sinovi. Među svim mogućim vrstama jezika i govora, euharistija je obilježena molitvenim načinom govora, odnosno, komunikacije utemeljene na ispovijesti vjere. Euharistija nije samo tekst, nego i glas, nije samo izlaganje, nego i zaziv: "Bože, Oče sveti, svemogući i vjekovječni Bože". Sve druge jezične figure upisuju se u zaziv koji se stalno pojavljuje i stalno naglašava. Spram samoga sadržaja govora, od prvotne je važnosti invokativna snaga spomenutih termina. Bog je onaj koga zazivamo, jer je On prvi koji nas je zazvao, "pozvao" da pred njim živimo u slobodi. Na tom temelju uočavamo varijacije i druge izričaje, koji dosežu svoj puni smisao unutar zaziva.

Kada se prepustimo toj logici molitve i tom obraćanju Bogu, ostajemo iznenađeni ulogom "ne-racionalnoga". *Sveto i svetost*, na primjer, termini su koji se nikako ne daju s preciznošću definirati. Hvala, čast i slava – liturgijski tekstovi upisuju ove termine u usklike i zazive. Vazda je na početku zaziv a na koncu doksologija, tj. "slavospjev". No, tko je u stanju definirati slavu? Čitava struktura euharistijske molitve ispunjena je i drugim riječima istoga podrijetla: zazivima koji opisuju, pozivaju, uzvišuju, glagolima koji ne žele reći "ništa", jer žele izreći "nekoga"

nom načinu tumačenja. S jedne strane predlaže se analiza strukture teksta zajedno s tumačenjem njegove dinamike. S druge pak strane obraćamo pozornost na simbole koji u tom sklopu ulaze u igru značenja. Ovaj odabir slijedi zadani smisao ove knjige. Pretpostavlja stanovitu spoznaju povijesti tekstova, koji u ovom slučaju štite tumačenje od pada u fantaziju. Povijesno-kritičko proučavanje anafora u prošlosti i danas slijedi različite putove i imaju različite značajke, ali se susreću u istim rezultatima. Jer se radi o "tekstu", radi se i o "beskonačnoj interpretaciji" (Usp. P. C. Bori, *L'interpretazione infinita. L'ermeneutica cristiana antica e le sue trasformazioni*, Bologna, Il Mulino, 1987.). Odabir jedne metode ne znači osudu drugih, nego potvrda da se može doći do pravog smisla slijedeći tu metodu. Hermeneutika je u isti mah jedinstvena i pluralna.

(tj. Boga) i izraziti “sve” (tj. nas) uzajamnim odnosom, potpunim predanjem i zato onim neizrecivim – zajedništvom.

Kao zaziv i molitva euharistija je također pjesma. Predviđeno je da se većina tekstova pjeva što nas ne treba iznenaditi, ako uzmemo u obzir da je pjesma vlastita govoru. Ako uzmanjka pjesma, tekst riskira postati monoton. Kada u četvrtoj euharistijskoj molitvi sadašnjeg Rimskog misala recitiramo dugu pripovijest o povijesti spasenja, vidimo da bez pjevanja ona gubi svoj lirizam. Možda zaboravljamo da se obraćamo Bogu? Zar Bog ima potrebu da se ispriповjedi sve što je on učinio, sve do najsitnijeg detalja? Svećenici i leviti Staroga zavjeta “vapili su snažnim glasom” (Neh 9,4). Euharistijsko pripovijedanje je *chanson de geste* Boga s ljudima. U tom zazivu sveta glazba ima središnju ulogu.

Evokacija

Naglašavajući invokativni vid euharistijskoga govora, ne kanim nipošto svesti sav govor o euharistiji na pitanje zaziva. Unutar invokacije, kao odjek stvarateljske i spasiteljske Riječi, Euharistija evocira. Preko jednostavnog pripovijedanja u kojem je sačuvano ono sržno, ona unosi u sjećanje na Događaj u kojem kršćanska vjera ispovijeda početak i svršetak pomirenog čovječanstva, priznaje Događaj prema kojem struji sav naš život: smrt i uskrsnuće Isusa iz Nazareta anticipirani na posljednjoj večeri. Pred Bogom se tako prisjećamo stvarne i otajstvene povijesti. Euharistija navješćuje da se naše zajedništvo s njim događa preko tog izuzetnog trenutka. Kao što dijete ne može stasati bez vlastitog imena i bez svoje vlastite povijesti, na isti način ne možemo zaživjeti našu ljudsku povijest a da se ne priznamo Boga našim stvoriteljem i spasiteljem.

Uočavamo da se radi o svojevrsnom obratu. Znanstvena istraživanja i mitske pripovijesti zaokupljene su onim krajnjim pitanjima, pitanjima o početku i svršetku svijeta. Kršćanska euharistija slavi događaj koji je djelomično smješten u vremenu, a djelomično na koncu vremena. Čin stvaranja i konačno odredište naše povijesti pojavljuju se samo u svjetlu smrti i uskrsnuća. Istodobno, govor o počecima i o koncu sastavni je dio onoga što nam priopćuje utemeljiteljski Događaj. Tako se nalazimo unutar cjelovitog govora, kojega valja prije izreći a potom razumjeti, čije se postupno shvaćanje potvrđuje putem ispovijesti na našim usnama.

Evokacija je bitna. No, skloni smo smatrati da su ova pitanja zasebna i vjerujemo da ih je moguće razumjeti izvan ozračja euharistijskoga spomena. Stoga je dobro stalno naglašavati taj vid. Zaboravljamo da smo euharistijske riječi odvojili od njihova lirskog ozračja i mislimo da se one mogu shvatiti same po sebi. Kao znak te sklonosti možemo uzeti za primjer euharistijsku molitvu (koju često i ne nazivamo molitvom), odnosno, gotovo isključivu ulogu pridanu takozvanim “riječima ustanove”, koje se još nazivaju i “riječi posvete”, gubeći tako iz vida njihovo značenje i njihovu učinkovitost. Takva selekcija dovela je i do suprotne reakcije, tj. do svođenja euharistijskog govora na puku komunikaciju. O tom problemu će biti riječi nešto kasnije. Na koncu ovog razmišljanja, možemo reći da se euharistijska riječ smješta između invokacije i evokacije, između zaziva i pripovijedanja. Upravo je to ono što je čini egzistencijalnom, dok sve ono što je želi podčiniti ili poremetiti njezin red umrtvljuje njezinu životnost.

Zajedništvo

U konačnici, prigodom svakoga blagdana euharistijska riječ pruža smisao razmjenjenim darovima. Čeznja za potpunim darivanjem, prisutna u svakom pozivu na objed, na tom mjestu doseže svoj vrhunac. Prineseni i primljeni darovi utjelovljuju sada, u našem ljudskom tijelu, božanski i ljudski Savez kojega zazivamo i kojega se sjećamo u našoj euharistijskoj molitvi.

TREĆA EUHARISTIJSKA MOLITVA

Dvaput ponovljena gesta

Sada bismo željeli proučiti tekst euharistijske molitve, odnosno, način na koji se obraća Bogu, ljudima i stvarima, zatim govorne registre koje koristi te sam sadržaj molitve. Cilj nam je uočiti prisutnost i igru iskona i konca o kojima je bilo riječi u prethodnom poglavlju, te ukazati kako se oni isprepliću u obraćanju Bogu i kako bivaju povjereni simbolima blagovanja. Izabrao sam treću euharistijsku molitvu rimske liturgije. Ona nije niti najduža niti najkraća. Čini mi se da se rijeđe koristi u euharistijskim slavljinama.

Stariji oblik euharistijske molitve imao je cjelovitu strukturu. Uvođenjem himna *Svet* ta se struktura promijenila. U sadašnjem obliku kao da euharistijska molitva započinje dva puta. U dugoj *invokaciji* spominju se mnogostruka imena Božja (predslovlje). Ona završava usklikom (*Svet*) – vapajem zajednice koja se izražava pred Bogom i priznaje ga svojim. Unutar invokacije predslovlja pronalazimo i jednu *evokaciju* – prisjećanje na ono što je Bog učinio za nas i na vrhunac tog djela u Kristovu Otajstvu.² Potom zahvaljujemo, jer nam to Otajstvo pruža otvoreni put k Bogu sada i vazda, te se stoga usuđujemo klicati. Tako pripovijedanje postaje ispovijest vjere u Isusa Krista. Taj prvi krug sadrži u sebi invokaciju, evokaciju i poklik. Poput zdravice, taj se govor obraća slavljeniku prisjećajući se pomno njegovih zasluga da bi sve završilo gromkim aplauzom.

Druga cjelina euharistijske molitve ima istu strukturu. Nakon himna *Svet*, invokacija ponovno započinje, a pripovijedanje se nastavlja na još konkretniji i širi način da bi sve završilo s velikom zaključnom doksologijom. Razlika između dvaju krugova euharistijske molitve odražava se na sljedeći način. Dok je prvi dio povjeren “govoru”, drugi dio taj govor nadopunja “činom” najprije činom prinosa, a zatim blagovanja. Invokacija i evokacija nikada se ne odvajaju, nego se uzajamno potvrđuju u onim simbolima koji se nalaze između nas i Boga. Komunikacija između Boga i ljudi izražena u obliku invokacije, evokacije i zahvale događa se i preko kruha i vina. Zaziv nije samo prisjećanje na Isusa Krista, nego se on ostvaruje i putem prinosenog kruha i vina kao i preko geste *pinosa*. Vidjet ćemo kako taj termin povezuje govor čina i zbiljnost euharistijskih darova. Potonji, naime, postaju darovi preko invokativnog i evokativnoga načina govora. Osim toga, potpuni govor zajedništva s Bogom ne ostvaruje se izvan praktičnih i simboličnih odnosa sa stvarima. “Zemlja” je primjerice veoma bitna za liturgiju.

Najsloženiji vid teksta i prisutnost stvari ne pojednostavljuju strukturu druge cjeline. Sadašnja rimska liturgija ima trinaest euharistijskih molitava. Moglo bi se reći da se u tim kratkim tekstovima artikuliraju svi registri ljudskoga načina govora prema ritmu i oblicima koje je vrlo teško analizirati. Stalni i nepromjenjivi element je invokacija. Sve se obraća Bogu i vazda zadržava

² Ova evokacija koja sačinjava središnji dio predslovlja može uključivati ovaj ili onaj vid Kristova Otajstva, ovisno o blagdanu ili o spomenu na Bl. Djevicu Mariju i svete, ali vazda u svjetlu Kristova Otajstva.

oblik izravnog govora u kojem sve struji prema komunikaciji s Bogom. Tako je euharistijska molitva oblik i vrijeme zajedništva, kojega stvarno sadržava.

Struktura druge cjeline

Da bismo uočili ritam ove molitve želio bih obratiti pozornost na dvije odgovarajuće pojave. Molitva započinje ispoviješću vjere koja na indikativan način potvrđuje dovršeno Božje djelo i kazuje ljudski odgovor: *i neprestano okupljaš svoj narod da od istoka sunčanog do zapada prinosi čistu žrtvu imenu tvome*. Ova ispovijest na određeni način igra ulogu izlaganja motiva da bi se opravdalo posredništvo o kojem je riječ u sljedećim recima (*Stoga te smjerno molimo...*) te u imperativu moli za posebno djelovanje Božje nad darovima prinesenim na oltaru. Kasnije ću se još vratiti na posebne vidove ovih riječi kao i na dvostruko pripovijedanje povijesti spasenja i na Kristove čine. Ono što bismo trebali naglasiti nalazi se u molitvi prinosa, koja točno odgovara na ono što je bilo rečeno na koncu ispovijesti vjere: *udostoj se tim istim Duhom posvetiti ove darove, koje ti donosimo (mi, narod Božji) za žrtveni prinos*. Ono što je Bog učinio za nas postaje naš žrtveni prinos i njega “mi” prinosimo.

Čini mi se da ovaj motiv definira prvu cjelinu euharistijske molitve, koja preuzima ritam prinesenog i uzvraćenoga dara kao da je to sasvim prirodna stvar, onoga dara kojim je protkano ljudsko blagovanje i koji objavljuje posljednji smisao te se odnosi na savez sklopljen u toj razmjeni darova. Po tom znamo da je s Bogom život dar, žrtva Božja, žrtva ljudi. Kada se radi o Bogu osjećamo da je moguća “potpuna razmjena”, ona razmjena koja se može naslutiti, ali nikada ostvariti u ljudskim gestama. U euharistiji se tako događa pobožanstvenjenje gesta, ponazoćenje čina stvaranja i dovršetka, smrti i uskrsnuća. Euharistija je blagovanje Božje s ljudima.

Zagovorna molitva sada može nastaviti svoj tijek, ali je njezin temelj i objekt različit. Upravo ta razlika utiskuje drugačiji karakter drugog cjelini euharistijske molitve. Više se ne radi o posveti stvari, nego o sjedinjenju osoba, odnosno, o onome što je molitva željela izraziti sve od početka, a to je da zajednica ljudi postane žrtva Bogu u znaku proslavljenoga saveza. Euharistija zaziva to ispunjenje što podrazumijeva poseban odnos s prostorom i vremenom. Zaziva se jedinstvo svih nas danas prisutnih,

svih nas koji prinosimo žrtvu i molimo za jedinstvo danas i za uvijek, molimo za eshatološko ispunjenje tog zajedništva. Molimo također za jedinstvo svih drugih, onih koji nisu prisutni u našem slavlju. Molimo za jedinstvo kršćana, za sve ljude, žive i mrtve. Temelj ove molitve za jedinstvo nije više samo opći i providonosni Božji stvarateljski čin, nego Tijelo i Krv Kristova netom prineseni.

Konačno, s jednom vrstom odvažne anticipacije kao da se sve to već ispunilo: zajedništvo živih i mrtvih, anđela i svetih, pohvalni trinitarni usklik zaključuje molitvu. Naposljetku, zadnja riječ može biti samo kliktaj radosti i hvale. Tako ritam euharistijske molitve slijedi vremensku dimenziju, od njezina otajstvenog ukorjenjenja u Božjem stvarateljskom djelu pa sve do neposrednog ostvarenja u sadašnjem slavlju. No, ona se pronalazi u svojem odnosu prema prošlosti i povijesti spasenja i u odnosu prema anticipaciji apsolutne budućnosti. Ritam euharistijske molitve slijedi i prostorne dimenzije, jer obuhvaća čitavu zemlju, od istoka do zapada, odnosi se na konkretni prostor tog liturgijskog slavlja te se ponovno ispočetka širi na sav svijet i na sve odnose unutar tog liturgijskog prostora.

Pokušajmo sada detaljnije razmotriti sam tekst.

Uistinu svet si, Gospodine, i pravo je da te sve stvorenje tvoje slavi

Prva rečenica ove ispovijesti vjere predstavlja prijelaz između prve i druge cjeline molitve. Ona ponavlja ispovijest Božje svetosti o kojoj neposredno prije pjeva himan *Svet*, te usmjeruje taj svijet i to stvorenje Bogu. No, taj isti svijet i to isto stvorenje kazuju upućenost Bogu u posljednjem pokliku hvale i slave:

Svet si, Gospodine, i pravo je da te sve stvorenje tvoje slavi...

Druga rečenica daljnje razvija ispovijest vjere. Povrh svega ona kazuje da Bog *svemu daje život i sve posvećuje*, da djelo spasenja i posvećenja proizlazi iz njegova unutarnjega života, te da se utjelovljuje u vječnom proizlaženju: *po svome Sinu, Gospodinu našem Isusu Kristu, djelotvornom snagom Duha Svetoga*. Međutim, iako biva posvećeno, Bog ne zaustavlja svoje djelovanje na stvorenju. Ono doseže ljude koje je Bog objedinio u vremenu pa sve do krajnjih granica zemlje (*od istoka sunčanog*

do zapada). Od te zajednice on iščekuje čistu žrtvu kao slobodan odgovor na njegovu inicijativu u stvaranju i otkupljenju. Kao da sve ono što je Bog Otac po Kristu i Duhu stvorio, treba biti predano u ljudske ruke, a zatim radosno uzvratio Izvoru iz kojega sve potječe. Bog pripravlja stvorenje i ujedinjuje ljude. Kad gesta prinosa potvrdi to iskonsko Božje darivanje, pokreće se beskrajna igra između dara stvorenoga i ljudske hvale upućene Bogu stvoritelju. Čudesna razmjena (*admirabile commercium*) može se ostvariti između Boga i stvorenoga. Ne samo u božanskom životu, nego i u samom stvorenju potvrđuje se u potpunosti zakon života, odnosno, život izrasta iz onoga što mu biva darovano, a ne iz onoga što biva sačuvano. Ono što se događa u najobičnijem pozivu na objed i u razmjeni riječi, sada se događa također između Boga i ljudi: život postaje Savez. To nipošto nije statičan odnos, nego čin kojim svaki od partnera stavlja u igru ono što jest. Dar života u kojem Bog takorekući iscrpljuje svoju bit da bi stvorio, neophodno zahtijeva čistu žrtvu po kojoj sve stvoreno biva predano Izvoru od kojega potječe. I to se događa na beskrajn način.

Teme kao što su stvaranje/posvećenje i čista žrtva pružaju stvarnu, utjelovljenu i materijalnu sliku zaziva i hvale. One potpuno zauzimaju prvu cjelinu euharistijske molitve, te nadahnjuju i drugi dio. Invokacija, pripovijedanje, hvala djelo su usta koja "kazuju". Žrtva je djelo ruku koje "uzimaju i prinose", prinose gore ono što je Bog stvorio svojim prstom okrenutim prema dolje. Ako stvaranje uključuje vrijeme i prostor, onda odgovor ne može biti samo spontani čin glasa, nego treba obuhvatiti rukama čitav svijet.

Stoga te smjerno molimo...

Netom prikazana ispovijest vjere slavi Božje djelo nad svijetom i nad ljudima. Možda je zbog toga čitav tekst napisan u prezentu, mogli bismo reći u "stalnom prezentu". Božje djelo je opisano bez posebnog govora o vremenu i prostoru. Sve ono što Bog kaže događa se sada i zauvijek na način da žrtva i hvala mogu ući u to uzvišeno i vječno djelo i uzmognu doseći beskraj.

Sljedeća molitva stoga prelazi sa ispovijesti božanskoga djela na liturgijski čin koji se događa u "određenom prezentu" u kojemu se nalazimo. Radi se o tome da mi sada prinosimo Bogu čistu žrtvu. Molimo stoga da vječno djelo Božje, čiju smo veliči-

nu ispovijedili i proslavili po svemu stvorenom i po ljudima svih vremena i prostora, djeluje sada i ovdje nad ovim darovima koje prinosimo, nad pukom i nad nama samima. Djelo oživotvorenja i posvećenja, kojega smo prethodno ispovijedili, i u kojem se naglašava posredništvo Sina i Duha, postaje božansko posvećenje i duhovna posveta darova prinesenih na oltar, preobrazba u Tijelo i Krv Kristovu po kojoj naša žrtva postaje savršena.

Prije negoli ukratko protumačimo sadržaj ove molitve, potrebno je osvrnuti se na govor. Zapravo, sve do ovoga mjesta nismo naišli u našim liturgijskim tekstovima na govor posredništva. On se na tom mjestu pojavljuje i nastavlja igrati zajedno s molbenim motivima u harmoniji naše molitve. Dok *invokacija*, kao dragocjeni biser naše molitve znači na određeni način zajedništvo jednakosti osoba koje uzajamno pozivaju jedna drugu vlastitim imenima, *posredištvo* ili, kako kaže liturgijska terminologija, *epikleza*, donosi razlike, odvojenost, naglašava nepremostivi jaz. Za onoga tko se obraća to pak znači zazivati dobrohotnost drugoga kako bi on premostio razliku. Posredništvo ozbiljuje one vidove govora koje je Lévinas opisao kao lice, visina, pouka.³

Zaziv Božjega imena nosi sa sobom žudnju za savršenim jedinstvom, koje se slavi i ostvaruje u čistoj žrtvi. No, ljudska svijest tu uočava nemoć i povlači se pred veličinom tog otajstva. *Stoga te smjerno molimo* – zaziv je ponizne molitve upućene Bogu pune pozornosti. Na nju ćemo se nešto kasnije opet vratiti. Epikleza, dakle, nije neki rubni element unutar euharistijske molitve, nego pruža posebni ton čitavoj cjelini. Zasigurno, ona se smješta između početne molitve hvale (*i pravo je da te sve stvorenje tvoje slavi...*) i završne doksologije (*Po Kristu, s Kristom i u Kristu...*) ugrađujući se u slavlje zajedništva s Bogom. No, tu se očituje i nejednakost partnera. Ona se može nadići samo Božjom dobrohotnošću kojoj se obraća s poniznom molbom. Ponavljanje epikleze kazuje atmosferu milosti koja odiše euharistijom. Milost može biti “prinesena” samo ako je darovana i može biti darovana samo ako je iščekujemo. Zajedništvo između Boga i ljudi, kao što se očituje iz cjeline euharistijskog govora, jest preobraženje i pobožanstvenjenje. Zato se moli za milost u istom mah kada je se ona i slavi.

³ Usporedi drugo poglavlje.

U stvarnosti, posrednička molitva nastavlja iskati da uzmožemo savršeno prinijeti ono što naš zaziv, naša hvala i naši darovi sadrže i da ponazoče ono što je početna ispovijest vjere prikazala kao čitav svijet i svemir. Potpuni zaziv moguć je samo ako sav čovjek i svi ljudi, ako se sav svijet ujedini na način da ta veličanstvena riječ stvarno dođe do Boga i da uđe u dijalog i u savez s njime. No, kako možemo zahvaljivati mi ljudi ograničeni prostorom ove zemlje i razasuti diljem vijekova, kako možemo prinositi, kako možemo jedinstvenom i punom gestom uzvratiti na dar kojega neprestano primamo? Što su naši *darovi* koje *prinosismo* obzirom na dar koji nam je darovan i u odnosu na *živi i sveti prinos*? Bi li savez bio nemoguć u samome trenutku njegova iščekivanja? Hoćemo li ponavljati tragičnu povijest žrtvovanja preko koje se ne dolazi do Boga niti ona može pružiti početak istinskoj razmjeni života? Da bi se Savez ostvario, potrebno ga je zaiskati.

Parafrazirajući sv. Bernarda po kojem se Riječ "umanjila" i "skratila" da bi bilo moguće stvaranje svijeta, možemo reći da je potrebno da se to stvorenje proširi i iziđe iz svojih granica, a da ne prestane biti ono što jest, kako bi doseglo dimenzije čistoga prinosa. Evo zašto prineseni i položeni darovi na oltar trebaju biti preobraženi djelovanjem Duha Svetoga i zašto oni koji ih prinose trebaju biti također preobraženi Duhom Svetim tako da svi budu ujedinjani u jedan jedincati žrtveni prinos. Ne samo u prinos Tijela i Krvi Kristove (odnosno u prinos njegove osobe, njegova život i otajstvo njegove smrti i uskrsnuća), nego i u prinos svih ljudi i čitavoga svemira. Samo tada se ostvaruje gotovo savršeni sklad riječi i geste zaziva i onoga što on sadržava. Riječ kazuje cjelinu i ako je ta cjelina preobražena, vječni dijalog između Boga i pobožanstvenjenoga stvorenja postaje stvaran u euharistijskom slavlju.

Zagovorna molitva moli dakle za jedan novi Božji zahvat po Kristu i Duhu Svetome. Stoga epikleza djeluje nad konkretnim stvarnostima, nad darovima koje prinosimo, nad darovima koji nisu savršena žrtva, ali po Božjem djelovanju to mogu postati. Molba se najprije izražava u općem obliku (*posvetiti*), a potom ukazuje na ono što iščekujemo (*da postanu Tijelo i Krv Kristova*).

Slike

Tijelo i Krv tvoga Sina, Gospodina našega Isusa Krista. Možda je potrebno da se malo zaustavimo na ovim riječima. Tijelo

i Krv prizivaju slike nasilne smrti. No, većina ljudi danas nema nikakvu predodžbu o takvom nasilju. Ne radi se o smrti na bojištu, nego o smrtnoj kazni. Prije mnogo vjekova pogubljenje je bilo javno. Evanđelja govore o bičevanju i raspeću Kristovu, govore o spektaklima kažnjavanja koji bijahu u starini poznati svima. Sve do 19. stoljeća događale su se slične smrtno kazne i torture: rastezanje tijela, spaljivanje i bičevanje. To je bio sastavni dio javnoga života. Izmučeno tijelo i prolivena krv bili su gotovo svakodnevno iskustvo ljudi toga vremena. Zato se djelomično može razumjeti pobožnost prema muci i prema ranama Kristovim koja se razvila na Zapadu.⁴ Nije potrebno dodatno objašnjavati tu pojavu. Međutim, propustili bismo nešto bitno ako bismo zaboravili pravi smisao riječi koje izgovaramo, jer euharistijska molitva povezuje upravo te slike patnje uz izvor života. Izgleda kao da je sam čin darivanja života i posvećenja istovjetan s trpljenjem onoga kojemu život biva nasilno oduzet. I kao da živjeti i biti osuđen na smrt postaju jedna gesta.

Na neki način nismo iznenađeni s tim zaključkom. Prethodno razmatranje poziva na objed malo po malo nam je ukazalo da se bit ljubavi i saveza sastoji u darivanju vlastitog života, u darivanju da bi drugi živio. Sama bit se ostvaruje u darivanju. I uočili smo da su poziv na objed i dar vlastitog života za druge upravljani ozbiljenju saveza. Ako nam je život darovan, razumjet ćemo ono što se događa preko smrti. I ako trebamo darovati život, u tom je darivanju prisutna i smrt.

Ustanova

Pripovijedanje: činjenice i smisao

Kada je riječ o ustanovi unutar euharistijske molitve, na tom mjestu uočavamo potrebu *pripovijedanja*. Zaziv i zagovor zahtijevaju pripovijedanje koje će obznaniti otajstvo Tijela i Krvi Kristove, ulogu njegova života i smrti i objasniti zašto su Tijelo

⁴ Obzirom na spomenutu pojavu posebno u doba baroka, vrijedi uputiti na P. Camporesi, *Le officine dei sensi*, Milano, Garzanti, 1985. kao i na *Il sugo della vita: simbolismo e magia del sangue*, Milano, Mondadori, 1990. Pridodajmo tome da slike nasilja, široko prisutne na televiziji nemaju identičan utjecaj. To su posredovane, virtualne slike koje tvore jedan drugi odnos odnosa od prave stvarnosti. Mogli bismo paradoksalno ustvrditi da kad bi naši mladi došli u doticaj sa stvarnim slikama smrti (slikama nasilne, ali i naravne smrti) ne bi bili skloni nasilju.

i Krv po Duhu Svetome savršeni Božji dar i ujedno čisti prinos Bogu. Zajedništvo s Bogom, za kojega molimo, traži dakle evokaciju jedne određene, konačne i otajstvene prošlosti unutar koje se pronalazi smisao naše zahvalne molitve, evokaciju koju je potrebno nanovo doživjeti kroz pripovijedanje događaja. To je nesumnjivo smisao pripovijedanja unutar kanona euharistijske molitve.

Međutim, nismo mi oni koji preuzimamo inicijativu pripovijedanja. U trenutku kada naša riječ dolazi na vrhunac evokacije, nju zamjenjuje Kristova zapovijed da proslavimo to Otajstvo, da to činimo "njemu na spomen". Dakle, ne samo ponovno reći, nego ponovno učiniti. Pozvani smo ponoviti Kristov simbolički čin, blagovati posljednju Večeru i prionuti k onome što taj simbol ponazočuje kao i onome u što on unosi: u smrt i uskrsnuće Kristovu kao put prema savršenom savezu s Bogom. "Ustanova" se dakle pojavljuje kao temelj našega zaziva Duha Svetoga, zaziva izrečenog u epiklezi. Budući da je to sam Krist zapovjedio, a mi želimo slijediti njegovu zapovijed, Duh silazi nad naše slavlje da uzmognemo proslaviti spomen i prinijeti čistu i savršenu žrtvu, odnosno Tijelo i Krv Kristovu.

Kao i svako drugo pripovijedanje, tako i ovo na neki način briše vremensku distancu između onoga što je Isus rekao i učinio i nas koji to isto pripovijedamo. Pripovijedanje obnavlja spomen, odnosno upućuje na prošlost. No, ono povrh svega donosi prošlost u stvarnost sadašnjice da bi pružila smisao našem življenju. No, ovdje se radi o mnogo većoj stvarnosti od jedne aktivne prisutnosti sjećanja koje sabire ljude u molbeni zaziv. Riječ slijedi gesta Kristova. Prinosimo kruh i vino kao što bijaše jednoc na stolu na kojemu je Krist zahvaljivao i dok pripovijedamo ono što je on izrekao i učinio, to isto ponavljamo.⁵ I nije samo riječ ona koja relativizira tako rekuć jedan vid "prošlosti" o kojoj se govori, nego aktualnost geste i zbiljnost spomen-čina koji izražava i produžuje zborenje riječi. Cjelina riječi i gesta tako tvori jedan novi oblik prisutnosti zazvane prošlosti. Sjećanje se

⁵ U stvarnosti, ne može se sa sigurnošću utvrditi narav i točno odvijanje posljednje Isusove večere s učenicima. Stoga ne možemo reproducirati iste geste. S druge strane, doslovno reproduciranje ne jamči otkrivanje pravoga smisla. Naše djelovanje je u punom smislu te riječi *simbolično* s obzirom na ono što je Isus učinio. Na taj isti način izvještaji o ustanovi euharistije u Novom zavjetu govore o Isusovoj posljednjoj večeri preko vlastitog tumačenja. Usp. *Nourriture et repas dans les milieux juifs et chrétiens de l'Antiquité*, Mélanges Perrot, ed. M. Quesnel – Y. M. Blanchard – C. Tassin, Paris, 1999.

tu ne oslanja samo na riječ niti na zamišljaj, nego se ozbiljuje na području izvanjskih osjeta. Kruh o kojemu je riječ jest kruh kojega dotičemo. Na isti način i vino kojega vidimo. Vrijeme biva dokinuto u svome toku, a prostor gotovo nestaje u svojim dimenzijama. Stvarnost tih prilika u našim rukama ukazuje da se upravo ovdje i sada događa ono o čemu pripovijedamo. I ako Isus nije postavljao razliku između razlomljenoga kruha i darovanja tijela, između prinešenog vina i prolivene krvi, zar bismo tu razliku mi trebali praviti?⁶

Primljena Kristova zapovijed da ponavljamo njegove geste, očituje obilježje aktualnosti onoga što činimo. Ako u stvarnosti svaki prošli događaj nastavlja postojati unutar pripovijesti, koja je poput nove dimenzije prisutnosti, on se događa i preko gesta. Naime, taj događaj inicira seriju simboličkih ponavljanja. Zasiurno, postoji mogućnost njegova predstavljanja. No, ta mogućnost nije dio njegove strukture. Naime, bit liturgijske geste sastoji se u tome da događaj biva ponovljen. Tako se i sama Posljednja večera upisuje u tradiciju svetoga blagovanja i slavljenja Saveza opisanih u Bibliji i kod nekih religijskih grupa iz Isusova vremena. No, ono što kršćanstvo preuzima i ponavlja nije tek sveta tradicija mističnog blagovanja, nego sasvim određeno blagovanje. To je posljednja Isusova večera sa svojim učenicima, koja stoji u odnosu prema punini značenja tog izvornog čina. Naša euharistija upućuje na Pashalno Otajstvo Kristovo na isti način kao i Posljednja večera i ona ostvaruje, u prostoru i u vremenu u kojem se nalazimo, vječni Savez, koji je plod tog Otajstva.

Liturgijska riječ i gesta

Ova zapažanja o strukturi pripovijedanja unutar euharistijske molitve dopuštaju nam ukratko ispitati sadržaj samoga čina. Stapajući geste s riječima, koje su poput "legende", ponavljamo jednostavan Kristov čin nad kruhom i vinom. Kod tih euharistijskih prilika uočavamo četiri trenutka:

⁶ U svakom pripovijedanju, a osobito u onom euharistijskom, postoji istančana vremenska figura, koja protječe i u isti mah biva dokinuta. Ta figura je nesumnjivo ono što Biblija naziva *zkr*. No, općenito ona se čini središnja u autentičnom filozofskom razmatranju vremena.

- Uzeti (tvar);
- Zahvaliti (Bogu) i blagosloviti (tvar): dva načina označavanja iste radnje; prvi posvećuje uzetu tvar i stavlja je u odnos prema Bogu unutar zahvalne molitve;
- Dati (učenicima);
- Govoriti učenicima tumačeći dar; s obzirom na njegovu uporabu (jesti i piti), a potom i s obzirom na narav dara. Smisao riječi “narav” može se shvatiti u dvostrukom smislu: u smislu indikacije stvarnosti (*ovo je*) i u smislu finaliteta (*predati za vas, proiliti za vas*).

Odvijanje tog čina može se opisati slikom uzlaznog kretanja. Isus uzima stvari i nosi ih u odnos prema Bogu. Njegova riječ upućena Bogu potvrđuje i daje im smisao u perspektivi odnosa svijeta s Bogom. Potom slijedi silazna dimenzija: kruh i vino bivaju prineseni Bogu i stoga posvećeni, te darovani ljudima. Riječ kazuje do koje se mjere to događa. Učenici su pozvani ponavljati tu gestu koja izražava sam smisao prinosa: oblagotvoriti odnos s Bogom započet u uzlaznoj dimenziji i tako ući u konačan Savez. Cilj ovog dvostrukog kretanja je dakle nov i vječan savez, tj. proces uzajamne razmjene između Boga i ljudi preko kojega čovjek postaje dionik vječne razmjene Trojstva.

Potrebno je podsjetiti da je sav proces simboličan. Isus uzima kruh i govori o svome Tijelu, uzima vino i govori o svojoj Krvi. Postoji stanovita razlika između čina, koji se odnosi na određene stvari, i riječi, koja govori o drugim stvarnostima. Zapravo ta je razlika potvrda jedinstva. Jer se riječ ne zadovoljava s posredovanjem onoga što nam je pred očima te upućuje na drugi smisao, ona naviješta da se geste prinosa i dara kruha i vina, odnose (sve do poistovjećivanja) na druge geste nad Tijelom i Krvlju – raspeće Tijela na križ iz kojega će poteći krv i voda. Ako uđemo u najdublju logiku onoga što biva izrečeno nad kruhom i vinom, shvatit ćemo u punini smisao čina nad Tijelom i Krvlju. I riječ i gesta upućuju na savršeni savez. I jedno i drugo su zapravo ista stvarnost: poziv na objed *je* otvaranje boka iz kojega se rastvara život; razlomljeni kruh *je* darovano Tijelo, a prineseno vino *je* prolivena Krv. Ono što Isus govori na Posljednjoj večeri je dakle potpuno jedinstveno, jer u svojem govoru i činu nad kruhom i vinom on gleda i stvarno doseže do jedne druge, a u isti mah iste dimenzije Otajstva, do žrtve svojega Tijela i Krvi.

Anamneza

Promotrimo li kretanje euharistijske molitve polazeći od početne ispovijesti vjere, uočavamo da se ona razvija u znaku intenzivne prisutnosti. Pošli smo od “neodređenoga prezenta” Božjega koji pobuđuje s naše strane čisti prinos. Potom slijedi zaziv snage Duha Svetoga, koji ozbiljuje “određeni prezent” u kojemu se nalazimo, odnosno ostvarenje *žrtve žive i svete* prinesene Bogu stvoritelju i otkupitelju. Ta snaga pokreće pripovijedanje koje se usredotočuje na “određenu prošlost” i preobražava našu sadašnjost u duhu samoga pripovijedanja. Ponavljanje spomenutih gesta u odnosu na Kristovu zapovijed, iziskuje od nas i ponavljanje smisla riječi i gesta Kristovih.

U euharistiji se nalazimo unutar jedne posebne rasporedbe vremena. Prošlost Kristova Otajstva duboko utječe na sadašnjost našega slavlja i to tako da uzmognemo prinijeti Bogu *sada* to isto Otajstvo koje ostvaruje savez i omogućuje nam da na savršeni način zazovemo njegovo Ime. U molitvi nazvanoj “anamneza” riječ je o osobi (*slavimo spomen spasonosne muke tvoga Sina...*) i o otajstvenim događajima koji određuju naše iščekivanje (*veličanstvenog uskrsnuća i uzašašća u nebesku slavu, te iščekujući njegov drugi dolazak...*) i konačno ono što euharistija evocira pod prilikama kruha i vina, darovanih u znaku i stvarnosti Saveza. Taj je kruh darovano tijelo, a vino prolivena krv. Prijevod ili tumačenje gestualiziranoga pripovijedanja temelj je mogućnosti geste uzdarja spram slavljenog događaja, koja se simbolizira i ponazočuje u darovima prinesenim na oltar (*zahvalno ti prinosimo ovu žrtvu živu i svetu*).

Međutim, tu euharistijska molitva ne završava. Ona prelazi od zahvalnog sjećanja i prinosa njegova Otajstva prema učinkovitosti tog spomena u nama.⁷ Činiti to njemu na spomen znači postati dionik spomena, jer je Krist to osobno učinio da bismo mogli biti pritjelovljeni njegovu prinosu. Zbog toga, netom po završetku zagovorne molitve o čistoj žrtvi, čija je jezgra u potpunosti kristološka, odmah započinje jedna druga velika epikleza, koja se smješta između govora o čistoj žrtvi Tijela i Krvi Kristove i sakramentalnoga zajedništva oko oltara. Ona se temelji na Kristovom činu i prinosu svetih darova (*Pogledaj, Gospodine, prinos*

⁷ Na ovom mjestu želim prikazati drugi dio euharistijske molitve. Taj će prikaz biti vrlo kratak, jer ne ulazi u složena antropološka i teološka pitanja unutar kristiološkoga dijela molitve.

Crkve svoje). I anticipira prijanjanje učenika euharistiji u pričesti Tijela i Krvi preobraženih Duhom (*okrijepi nas Tijelom i Krvlju Sina svoga, ispuni njegovim svetim Duhom*). Molitva potvrđuje smisao sakramentalnog zajedništva koje se približava i ište da se ono ispuni u nama. Moli da uzmognemo odgovoriti na Kristov dar uzdarjem u kojemu prinosimo same sebe. Moli da živa i sveta žrtva Tijela i Krvi Kristove prijede u duhovnu žrtvu zajednice koja, ujedinjena u Duhu i ljubavi, slavi njegovo Otajstvo. To je dvostruka molba vezana uz anticipirano euharistijsko zajedništvo: postati jedno tijelo i jedan duh, postati duhovna žrtva u perspektivi konačnog ispunjenja o kojemu je bilo riječi u anamnezi i u zagovornoj molitvi zajedništva sa svima svetima (*učinio nas Duh Sveti vječnim darom za tebe*).

Spomen-čin i prinos na tom se mjestu ne zaustavljaju. Ako su Tijelo i Krv Kristova savršena žrtva koja objedinjuje prostor i vrijeme, spomen se treba proširiti i na one koji tu nisu prisutni. I upravo to se događa, jer su oni također uključeni u slavlje. Tako zajedništvo biva upotpunjeno sjećanjem na žive i mrtve. No, cjelina biva doseguta u završnoj doksologiji kanona, koja obuhvaća sav prinos u zahvali i uskliku slavljenja Boga. Žrtva postaje riječ i kliktaj, ali riječ koja obuzima cjelinu Kristova Otajstva, čitavog ljudskoga roda i svijeta.

Blagovati njegovo Tijelo, koje nam je predano, a kojega prinosimo, piti njegovu Krv prolivenu za nas, utvrđuje u našem vlastitom tijelu vječni Savez.

Kršćanski blagdan

Na ovoj točki našega razmatranja postavljaju nam se neka pitanja. Kada tražimo konstante u našem razmišljanju i djelovanju, često se događa da uočavamo sa strahom da smo prešli granice. Aktualnost savršenoga zaziva, žrtva čista i hvala neokaljana, Otajstvo Tijela i Krvi, kruha i vina, pripovijedanje, usklik. Nalazimo li se doista na području istine ili smo pak nehotimično upali u svijet loše demitologiziranoga zamišljaja?

Euharistija, ispunjenje razmjene dara i riječi

Poteškoće oko razumijevanja smisla kršćanske euharistije pronalazile su riješenja u prethodnim poglavljima i zaključcima u kojima smo razmotrili elementarna ljudska ponašanja kada je

bilo riječi o hrani i govoru. Na koncu poglavlja o govoru uvidjeli smo da se sve vrste ljudskoga govora nužno upisuju u jednu riječ, koju nije moguće uspoređivati s drugima, jer se ona odnosi na početak i na konac svijeta. Naglasili smo da ta utemeljiteljska riječ biva izrečena u okviru blagdana te da ima neka vlastita obilježja. Govor o početku i koncu ne može biti znanstveni govor u smislu nepogrješivog logičkog izvođenja, niti može biti mitski, budući da ne odvaja početak i kraj povijesti, niti ih projicira u bajkovito vrijeme i prostor, koje je prethodilo pojavku svijeta i zla u svijetu.

Znanstveni govor, odveć homogen, ne uspijeva izreći početak i kraj, nego samo izvjestan broj ograničenih struktura prostora i vremena. Mitski govor, odveć udaljen od svakodnevnoga života, uzrokuje statične i regresivne zamišljaje, koje ne samo da kane izgnati zlo, nego i poništiti vrijeme. U stvarnosti, istinski govor o početku i kraju je pripovijedanje *sui generis*. To je u isti mah pripovijest i poezija, koja sugerira trenutak u kojemu je sve nastalo i trenutak u kojemu će sve biti pomireno i dovršeno. Istini tog govora vlastito je obraćanje onome od kojega sve proizlazi i prema kojemu je upravljeno sve stvoreno. Paradoksalno je to da zahvaljujući "pripovijesti-molitvi", tako različitoj od svih drugih načina govora, naša riječ i naše djelovanje postaju oslobođeni za prostor i vrijeme pred nama, postaju slobodni da bismo mogli govoriti i djelovati. U stvarnosti, primamo to od onoga koji nam sve daruje. I te iste stvarnosti stavljamo u zajedništvo između nas i njega.

Međutim, nije moguće prozboriti bilo koju blagdansku riječ, ako ljudi ne slave blagdan svojim vlastitim tijelom i osjećajima, ako ne izražavaju preko međusobne razmjene ono što su priskrbili za život. Zajedništvo ne proizlazi samo iz razmjene, nego iz procesa uzajamnoga gubitka onoga što imamo da bismo se otvorili prema onome što nam biva darovano. Do tog zaključka smo došli razmatrajući na različitim razinama fenomen ishrane, kojega svakodnevno proživljavamo. Blagdanska razmjena hrane potka je svečanoj razmjeni riječi. I tu se potvrđuje istina blagdanskoga blagovanja u kojemu dajemo sve ono što imamo, a prepuštamo se riziku nadanja.

Kršćanska euharistija posjeduje upravo ta ista obilježja blagdanske riječi. Ona je riječ upravljena Bogu, žrtveni prinos na visini svojega smisla. U ozračju zaziva, euharistija evocira temeljni i konačni događaj, događaj Kristova Otajstva. Euhari-

stija sabire zaziv i spomen u žrtvu u kojoj sve postaje dar između Boga i ljudi: Tijelo i Krv Kristova kao cjelina povijesti i svijeta. Stoga kršćanska euharistija oslobađa ljude od nadmoći upravljanja poviješću. Ona ih oslobađa i od paralizirajuće mitologije kao i od ograničenoga realizma, te omogućuje razvoj spoznaje i slobode u vremenu i prostoru, koji više nisu besmisleni, nego otvoreni prema potpunijoj preobrazbi.

Euharistija: konac vremena posred vremena

Spram onoga što predstavlja ljudski blagdan početka i kraja, valja priznati da kršćanska euharistija ima neke posebnosti. Ono što ona pripovijeda i slavi ne smješta se u neke nedohvatljive vremenske dimenzije, u nekakav apsolutni početak i konačni završetak. Euharistija ne spominje izravno početak i kraj svijeta i vremena, nego događaje koje, barem djelomično, možemo potvrditi i točno datirati unutar opće povijesti, a to je život, smrt i uskrsnuće Isusa iz Nazareta. Ne pripadaju li možda ti događaji početku i kraju? Pronalazi li se istina stvaranja i dovršenja svijeta u Isusu iz Nazareta? Na tom se mjestu kršćanska vjera očituje kao *vjera* u čijem okrilju više nisu mogući dokazi. Možemo samo odgovoriti "da" na ova dva pitanja. Da je Isus iz Nazareta raspeti i uskrsnuli "alfa i omega", to nitko ne može dokazati. No, ako ispovijest vjere u Isusa kao Gospodina odgovara iskonskoj čovjekovoj težnji za apsolutnim, žudnji njegova govora i tijela, i ako ta vjera oslobađa čovjekove snage, onda je nesumnjivo pozudano ujediniti se s mnoštvom onih za koje je On postao središte života. Onda je prihvatljivo prionuti uz istinu te ispovijesti vjere preko slobode, koja je plod vjere i ući u potpuno darivanje s Bogom i ljudima.

Ispovijediti Krista Gospodinom, s druge strane, ne predstavlja se kao slavlje jedne dovršene prošlosti, koja postoji samo u sjećanju. Naprotiv, slavlje sadrži pripovijedanje jedinstvenog događaja čiji je opis neusporediv s drugima u sadašnjosti, prošlosti ili budućnosti. Zapravo, u njemu se nalazi pitanje smrti i uskrsnuća, odnosno jednog završetka i jednog početka. Razmatrajući to Otajstvo u njegovoj cjelini, u cjelini smrti i uskrsnuća, kršćanska tradicija govori o "punini vremena" ili o "dovršetku" (eshatološkim jezikom rečeno o koncu). Istovremeno govori o "novom stvaranju" (govor o počecima). Naše pripovijedanje ulazi, dakle, u granično područje govora o kojemu je bilo riječi u pret-

hodnim poglavljima. U stvarnosti, mi nikad ne možemo stvarno govoriti o smrti, jer još uvijek nismo kroz nju prošli. Još manje možemo govoriti o uskrsnuću, jer to je događaj jednog novoga svijeta. Ne možemo iznaći riječi za naše pripovijedanje kao što to činimo da bismo opisali bilo koji drugi događaj.

Nemoć našega govora nije dovoljan razlog da bismo posumnjali u tu stvarnost. Istinito je upravo suprotno. Smrt i uskrsnuće Isusovo toliko su stvarni koliko mi ne uspijevamo riječima savršeno izreći tu istinu, nego je možemo samo evocirati. Ne možemo je svesti na našu racionalnost, jer bi bio znanstveni pokušaj; niti je izgnati u potpuno drugo područje koje nam uopće ne pripada kao ljudima od krvi i mesa, jer to bi bio mit. Govorimo o stvarnoj smrti i uskrsnuću kao "povijesnim" zbivanjima koja pružaju smisao čitavom vremenskom razvoju stvarnosti. Početak i kraj djelomično izlaze iz tog razvoja, a djelomično mu pripadaju. Naposljetku, ova jedinstvena situacija pashalnog događaja u svojoj stvarnosti i u našem govoru pruža nam mogućnost vjerovati da euharistijski zaziv uprisutnjuje i ponazočuje Otajstvo na jedinstveni način. Ne samo kao neko sjećanje, nego kao stvarnost.

Na isti način blagdanska razmjena, vezana uz slavlje vjere, ne može biti svedena na bilo koju vrstu razmjene. U konačnici, radi se o malo stvari, budući da u euharistiji koristimo samo malo kruha i malo vina. No, to je zapravo sve, jer u tim simbolima ispovijedamo prisutnost savršene žrtve, žrtve Tijela i Krvi Kristove. U euharistiji se događa ono što nijedna razmjena hrane i darova ne može ostvariti, tj. potpuno izgubiti sebe da bi darovao život i nadu drugima. U euharistiji je upravo materijalnost darova na visini događaja kojega ispovijedamo.

Bolje ćemo razumjeti posebnu bit euharistijske riječi i kruha, zaustavimo li se na trenutak na komemoraciji događaja – smrti i uskrsnuća Isusa iz Nazareta. Je li moguće odgovoriti na pitanje: na koji se način takav događaj može smatrati iskonskim, u istome smislu kao početak i kraj svijeta? Postoji li u tom pogledu svojevrсна verifikacija vjere, inteligencija Otajstva koja nam omogućuje obnovljeno slavlje i još svjesniji pristup Savezu i povijesti koju taj savez otvara? (Nastavlja se)